

XIII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

KOLOZSVÁR, 2010. MÁJUS 14–16

A qumráni közösség élete és liturgikus szokásvilága

Szerző: Kocsis Júlia

Protestáns Teológiai Intézet Kolozsvár

Református-evangélikus kar

Lelkészképző szak

Témavezető: Dr. Kolumbán Vilmos József, adjunktus

Protestáns Teológiai Intézet Kolozsvár,

Református-evangélikus kar

Egyháztörténeti tanszék

BEVEZETÉS

Az intertestamentális kor tanulmányozása, a qumráni közösség és kéziratok vizsgálata, kissé lemaradt a többi teológiai tudományághoz képest. Ha a magyar területeket vesszük figyelembe, akkor megállapíthatjuk, hogy csupán az utóbbi években kezdtek el szórványosan foglalkozni a kérdéssel. Első jelentős magyar származású kutató Vermes Géza, ő viszont többnyire angol nyelven publikált. Tagja volt az 1990-ben újrászervezett kutatócsoportnak, így az ő nevéhez is fűződik a 90-es években publikált angol fordítás. A magyar kutatók jóval később kapcsolódtak be a qumráni iratok tanulmányozásába. Ki kell emelnünk a Pápán működő Simeon Kutatóintézet tevékenységét, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanárainak kutatásait. (Ez utóbbiak készítették el az első jelentős magyar nyelvű fordítást). Ezeknek a kutatóknak a tevékenysége lehetővé tette, hogy a szövegek ma már magyar nyelven is elérhetőek, valamint a közösség története megismerhető. E tény ismerete is készítetett arra, hogy jelen dolgozatban ezzel a kérdéskörrel foglalkozunk.

Dolgozatunkat rövid áttekintéssel kezdjük, megismerjük a tekercsek felfedezésének körülményeit, a kutatást hátráltató nehézségeket. Ez után a közösség bemutatása következik, arra keresünk választ, hogy kik álltak a szöveg keletkezésének hátterében. Hogy azonosítsuk őket, összehasonlítjuk a szövegek által bemutatott közösség szokásait az ókori szerzők műveiből ismert zsidó csoportok hagyományaival, majd megvizsgáljuk a közösség liturgikus szokásait. Bemutatjuk röviden a kor zsidó istentiszteleti szokásait, azt a környezetet, amelyből a csoport kiszakadt, és így keresünk magyarázatot a kialakult liturgikus szokásokra. Összehasonlítjuk a liturgiák bizonyos elemeit, és megkeressük a közös elemeket. Végezetül pedig az imádságok szerepét, illetve a liturgikus jellegüket vizsgáljuk meg.

Ennek a kutatásnak azzal a reménységgel nézünk elébe, hogy sikerül valamelyest átfogó, áttekinthető képet nyújtani egy elsüllyedt közösség életviteléről és istentiszteletéről.

A QUMRÁNI KÖZÖSSÉG

A qumráni kéziratok felfedezése

A qumráni kéziratok 1947-es felfedezése új lendületet adott a bibliakutatásnak. Felfedezésük előtt az Ószövetség tanulmányozásához csupán 9–10. századi masszoréti kéziratok álltak rendelkezésünkre. Ezeken kívül egy aprócska töredéket birtokoltunk, a Nash-papiruszt, amely a 2. századból maradt fenn.

1947 előtt axiómának számított, hogy az ókori Izrael területén nem maradtak fenn romlandó anyagra írt kéziratok. Ezt cáfolták meg Holt-tenger környéki barlangokban felfedezett mintegy kétezer éves leletek.

A tudósok először 1948-ban hozták nyilvánosságra, hogy hét ősi, eddig ismeretlen eredetű héber és arám kéziraatra bukkantak. A felfedezés valószínűleg 1947 nyarán, vagy megelőző év telén történt, amikor egy beduin pásztorfiú, név szerint Muhammed edh-Dhib, rábukkant az első tekercset rejtő barlangra.¹ A kutatók körében három feltételezés alakult ki a megtalálás körülményeit illetően. Első szerint a fiú elveszett bárányt keresett, amikor rábukkant az agyagedényekbe rejtett tekercsekre; a második szerint csempészárut szállított; a harmadik szerint vihar elől rejtőzött a barlangba.² A felfedezés jelentőségét tekintve viszont nincs relevanciája annak, hogy mi módon bukkant rájuk. A tekercset magával vitte, gondolva, hogy eladhatja őket. Így került 5 tekercs Athanasius Yeshue Sámuel szír metropolita kezébe, valamint 2 korszó és néhány kézirat töredék E. L. Sukenikhez, a Héber Egyetem professzorához. Stephan Hannah, a Héber Egyetem másik professzora először jelentéktelennek tekintette a kéziratokat, de miután több szakértő is megvizsgálta és a nagyhírnevű W. F. Albright is másolatot kapott róluk, felismerték, hogy a tekercsek egyediek és jelentősek.³ Az első tekercsek a következők voltak: a teljes Ézsaiás tekercs, A Közösség Szabályzata, Magasztalások tekercse (*Hodayot*), Háborús tekercs (*A fény fiainak harca a sötétség fiai ellen*), Ézsaiás, nem teljes másolata, a Habakkuk kommentár, valamint a *Genezis apokrifon*.⁴

Nemsokára kezdetét vették a szervezett és rendszeres ásatások. 1949-ben a kutatók is megtalálták a tekercset rejtő barlangot, és G. Lankester, valamint Roland de Vaux további

¹ Vermes Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*. Osiris Kiadó, Budapest 2005, 13–14.

² *Bibliai atlasz. Kortörténeti bevezetéssel*. Kiadja a Református Sajtóosztály, Budapest 1972, 75.

³ Uo. 75.

⁴ I. D. Amuszin: *A Holt-tengeri tekercsek és a qumráni közösség*. Gondolat Kiadó, Budapest 1986, 10–12.

töredékeket hoztak elő, majd 1951–1956 között további 10 tekercset rejtő barlangot fedeztek fel. A munkát sokban hátrálta az, hogy a beduinok mindig a kutatók előtt jártak, s a legtöbb barlangot ők fedezték fel és fosztották ki.⁵ A kutatásokat előmozdította Khirbet-Qumrán romjainak felfedezése, amely a barlangok közelében található település volt. A település egykori lakóit összefüggésbe hozták a tekercsekkel, azaz, hogy ők lehettek a tekercsek szerzői, illetve összegyűjtői. Ezeken a barlangokon kívül számos kéziratgyűjtő helyet találtak még a Holt-tenger nyugati partvidékén és a Júdeai sivatag más részein is. Ezért az elején használt „Holt-tengeri tekercsek” megnevezés ma már nem azonos a qumráni kéziratok fogalmával, s ezért a továbbiakban a qumráni kéziratok fogalmát használjuk.⁶

A talált töredékek mintegy 600 könyvet tettek ki. Ezekből 12 volt teljesen vagy szinte teljesen ép állapotban. A legtöbb tekercset a 4. számú barlang rejtette, s ebből arra következtethetünk, hogy ez volt a fő könyvtároló hely, az ún. könyvtár.⁷

A barlangokból sokféle irat került elő. Megkülönböztethetjük őket anyaguk, nyelvük és keletkezési idejük alapján. Vannak közöttük bőrre, papiruszra, pergamenre, cserépre, fára, rézre írt szövegek, nyelvük pedig óhéber, arámi, görög, nabateus, latin és arab.⁸ Egyik iraton sincs feltüntetve a kor, de a radiokarbon vizsgálatot, illetve a paleográfiai elemzés eredményeit figyelembe véve Cross három korszakba sorolta a kéziratokat, úgymint: pre-Hasmóneus korból származók (Kr.e. 3. század-Kr.e. 150); Hasmóneus korból valók (Kr.e. 150-30); illetve Heródes korából való (Kr.e. 30- Kr.u. 70).⁹

Az iratok tartalmuk szerint is többféle kategóriába sorolhatók: vannak ószövetségi szövegek; eredeti, arámi, illetve görög nyelvűek; apokrif művek, valamint nem-bibliai szövegek (parabiblikus művek, exegetikus művek, vallásos törvénykezések, naptári jellegű szövegek, költői és liturgikus szövegek, bölcsességirodalom, történeti szövegek és történeti jellegű novellák, apokaliptikus és eszkatológikus szövegek, illetve azok az apró töredékek, melyek műfajilag besorolhatatlanok).¹⁰

A kutatások alkalmával megtalált tekercsek, annak ellenére, hogy szerteágazó tartalmúak és műfajúak, mégis valamiféle egység jegyeit hordozzák magukon. Ezért a kutatók egy része úgy beszél az iratokról, mint ami egy „könyvtár” része.¹¹ Ez alapján a gyűjtés, másolás

⁵ Vermes, 14.

⁶ Amuszin, 13.

⁷ Uo. 46.

⁸ Uo. 13-14.

⁹ Uo. 50- 51.

¹⁰ Xeravits Géza: *Könyvtár a pusztában. Bevezetés a holt-tengeri tekercsek nem bibliai irodalmába*. Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa L-Harmattan, Budapest 2008, 5–17.

¹¹ Uo. 1.

mögött egységes gondolkodást, egységes szándékot lehet felfedeznünk, más szóval egy közösséget.

A következőkben arra a kérdésre keressük a választ: kik voltak ennek a közösségnek a tagjai? Kik voltak az egykori Khirbet-Qumrán¹² lakosai, az iratok szerzői, másolói?

A qumráni közösség azonosítása

A Khirbet–Qumránban végzett ásatások alkalmával különféle épületmaradványok kerültek napvilágra. A telep egy központi lakótoronyból és több hozzákapcsolódó épületből állt, számos vízgyűjtő medence tartozott hozzá, valamint két temető is, amelyek mintegy 1100 sírt rejtettek.¹³

Kik voltak Qumrán lakói?

Az azonosításra az 1950-es évektől törekednek a tudósok, de ezt a rejtélyt teljes mértékben mai napig nem sikerült megoldani. Noha Község felépítésének vagy alapszabályainak összessége nem szerepel egyetlen dokumentumban sem,¹⁴ mégis igyekszünk elfogadható magyarázatot keresni, és amikor egymás mellé helyezzük a különféle álláspontokat, akkor a legelfogadottabb, a legvalószínűbb megoldást keressük.

A tekercsek keletkezésének időszakában (Kr.e. 2. század – Kr.u. 68) Josephus Flavius és Alexandriai Philón négy pátról beszél, amelyek befolyást gyakoroltak a zsidó gondolkodásra. Ezek a pártok: a farizeusok, a szadduceusok, az esszenusok és a zélóták, valamint a később megjelent zsidókeresztyének csoportja. Az utolsó csoporttal való azonosítást kizárhatjuk, mert bár a közösség látszólag hasonlóságokat mutathat a zsidókeresztyénekkal, a szövegek alapján világossá válik, hogy a qumráni iratokat nem lehet összetéveszteni a keresztyén irodalommal.¹⁵ Tehát azt kell eldönteni, hogy a négy párt, szekta („görög elnevezése a [ireseij], „eretnekségek”, azaz csoportosulások, bármiféle pejoratív jelentés nélkül”¹⁶) közül melyikhez is tartoztak a Község¹⁷ tagjai.

A felsorolt négy párt közül három, a farizeusok, szadduceusok és a zélóták a nemzet vezetői szerepéért versengtek, az esszenusok viszont visszavonultak a politikai életből.¹⁸

¹² A település nevének jelentése: Qumrán omladéka, Qumrán romja. (Amuszin, 27.)

¹³ Fröhlich Ida: *A qumráni szövegek magyarul*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsésztudományi Kar Szent István Társulat, Piliscsaba-Budapest 2000, 7.

¹⁴ Vermes, 128.

¹⁵ Uo. 156–157.

¹⁶ Uo. 157.

¹⁷ A nagy kezdőbetűvel történő írásmódot a qumráni közösségre vonatkozólag használjuk.

¹⁸ Vermes, 157.

Tehát: amíg a farizeusokat, szaduceusokat és zélótákat valláspolitikai pártoknak tekintjük, addig az esszénusok inkább szerzetesi renchez hasonló csoportot alkottak.¹⁹ Ezen kívül a Kr.u. 1. századi írók, azaz Josephus Flavius (Kr.u. 37–100), idős Plinius (Kr.u. 23–79), beszámolnak egy olyan csoportról, amelynek tagjai a Holt-tenger közelében éltek, s akiket esszénusoknak neveztek. Rajtuk kívül Alexandriai Philón is ír egy hasonló csoportról, valamint több korai keresztyén szerző is.²⁰ A korabeli tudósításokat számba véve, legnagyobb valószínűség szerint esszénusok voltak Qumrán lakói, akik közösségbe szerveződve telepedtek meg a Holt-tenger pusztájában.

Kik voltak az esszénusok?

A nevük eredetével kapcsolatosan: Josephus megnevezései: 'Esshnoi,, 'Essaioi,, Philónnál: 'Esshioi,,; Pliniusnál: *esseni*. Philón szerint nevük a ο[σioi²¹ szóval van kapcsolatban, de ez csak szójáték (nevüket a ο`sioth, toj szóból származtatja, ennek a jelentése pedig: *vallásosság, jámborság, erény*).²² A szó sémi eredetű, s korábban úgy vélték, hogy a *δυσχ* szó többes alakjából származik (de ez nem bizonyított), jelentése pedig: *vallásos, istenfélő, jámbor, kegyes*. A qumráni felfedezések óta más elmélet is fennáll: az arám *aysa* szóból származik a nevük, aminek jelentése: *gyógyító*. Ezt az elmélet alátámasztja: (1) Josephus állítása, mely szerint foglalkoztak a gyógynövényekkel, és gyógyítással. (2) Philón magyarázatában a *qerapeu, tai* kifejezés szerepel, vagyis *spirituális gyógyítók*, akik nemcsak a test, hanem a lélek gyógyításával is foglalkoztak. (3) Az intertestamentális korban használt gyógyászati leírások, amelyekről a qumráni szövegek beszélnek.²³

Az esszénusok szokásvilága

Ahogy kérdéses a közösség megnevezésének eredete, úgy, sőt annál inkább, kérdéses az esszénus közösség eredete is. Az első ókori szerző, aki tanulmányozta ezt a szektát, maga Josephus Flavius volt. Vallomása szerint ifjúkorában behatóan tanulmányozta a zsidó vallási

¹⁹ Schürer, Emil: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C – A.D. 135)*. Vol II., Edinburgh 1986, 558.

²⁰ Fröhlich, 8.

²¹ ο[σioj – *isteneknek tetsző, az istenektől elvárt, jámbor, istenfélő, kötelességtudó, kegyeletes valaki irányában*. Györkössy Alajos, Kapitánffy István, Tegye Imre (szerk.): *Ógörög-magyar szótár*. Budapest 1990.

²² Adorjáni Zoltán: *A terapeuták kontemplatív kegyessége*. Az Erdélyi Református Egyházkerület kiadványa, Kolozsvár 2007, 125.

²³ Schürer, 559–560.

irányzatokat. Műveiben kétféle leírást ad a közösséggel kapcsolatosan, két ágról beszél: egy cölibátusban élő ágazatról, valamint a társadalomban, házasságban élő csoportról.²⁴

Josephus *A zsidó háborúban* (II.8) az esszénusokat a zsidó filozófiai iskolák csoportjába sorolja, de megkülönbözteti a farizeusoktól és a szadduceusoktól. Úgy fogalmaz, hogy ők is zsidók, csak jobban szeretik egymást, mint a többiek. Elkerülik az érzéki élvezeteket, mert bűnnek tartják azokat. Egyik fő erény az önmegtartóztatás, a szenvedélyek megfékezése. A házasságot megvetik, és idegen gyerekeket fogadnak magukhoz, de a házasságot és a családalapítást nem törlik el, csak ők maguk őrizkednek tőle. Az oka mindennek, hogy nincs olyan asszony, aki hűséges maradna.²⁵ Philón beszámolója szerint inkább falvakban élnek, kerülik a városi létformát, mint valami gyógyíthatatlan kórságot, züllöttséget, ami kitámadja a lelket, más helyt viszont azt állítja, hogy Júdea sok városában éltek.²⁶

A vagyonnal kapcsolatos nézeteik: megvetik a gazdagságot, jól működő intézményük a vagyonközösség, amely keretében testvérekként osztoznak a közös javakban. Így a csatlakozás egyik feltétele a vagyon felajánlása. A javak kezelésére felelőst választanak, akit egyszerű szótöbbséggel szavaznak meg. Mindenkinek kötelessége a közösség érdekében munkát vállalni. Mindenkinek oda kell adnia a másoknak azt, amire szüksége van, minden ellenszolgáltatás nélkül,²⁷ mert senki sem birtokol semmit. Így még a ruháik is közösek voltak.²⁸ Nem voltak közöttük gazdagok, pénztelenek és vagyonnélküliek voltak, és mégis leggazdagabbnak tartották magukat, mert számukra a megelégedettség és a kisigény jelenti a legfőbb gazdagságot. Egymás közt nem vásárolnak, és nem adnak el, hanem mindent megosztanak. A jövedelmeiket átadják a köz javára, és az használja a nyereséget, akinek szüksége van rá.²⁹

Josephus és Philón beszámolója alapján minden palesztinai városban éltek, ezért hiba lenne Pliniusra figyelni, és csakis Engedi és Jerikó közötti sivatagba helyezni őket. Ritka volt, hogy elkülönült településeken telepedtek meg. Közösségben éltek, voltak házaik ahol együtt laktak, szigorúan és egységesen szervezett közösségük volt. Vezetőjük volt: az *evpimelh, tai*, akiknek feltétlen engedelemmel tartoztak.³⁰ Josephus arról tudósít, hogy

²⁴ Fröhlich, 8–9.

²⁵ Josephus Flavius: *A zsidó háború*, Talentum Kiadó, s.l. 1999, 167.

²⁶ Schürer, 562.

²⁷ Josephus, 168.

²⁸ Adorjáni, 128.

²⁹ Uo. 126–129.

³⁰ Schürer, 563–564.

minden városban volt a szektának egy gondnoka, és semmit sem cselekedtek előjáróik parancsa nélkül.³¹

Mindig fehér ruhát viseltek. Philón beszámolója szerint két öltözetük volt, amelyek csupán a fagy és hőség elleni védekezésre szolgáltak. Télre volt egy vastag, szőrmés bőrköpeny, nyárra pedig gyolcs köntös, ún. exomis.³² Kinézetre olyanok, mint az iskolások, csak akkor váltják le a ruhájukat, ha az teljesen elszakadt, vagy elkopott.³³ Foglalkozásuk szerint földműveléssel foglalkoztak, állattenyésztéssel, méhészkedéssel, valamint olyan mesterségeket űztek, melyek a békés életvitelt szolgálták. Például: nem készítenek harcászati eszközöket, sőt olyakat sem, amelyeket harcászatra lehetne fordítani. Nincsenek köztük szolgák, elítélik a rabszolgotartó nagyurakat, de ennek ellenére egytől egyig szolgálják egymást. Ez főleg a közös étkezésein nyilvánul meg.³⁴

A közösségbe való felvétel

A közösség zárt voltából következik, hogy a felvétel csak „kivizsgálás”, és egy bizonyos próbaidő után következik. A belépni vágyókat először is három dologgal ajándékozták meg. Kapott a jelölt egy kis baltát (*auvxina, rion*), egy kötényt (*peri, zwma*), valamint egy fehér ruhát (*leukh, evsqu, j*). A jelentkezőket nem vették fel azonnal, hanem több fokozaton kellett számot adni. Az első periódus egy év volt, amely alatt a jelölt a közösségen kívül, a rend szabályai szerint élt. Ha ennek megfelelt, akkor meghívták a rituális tisztálkodásra, így részesedhetett a közös fürdőben. Ezután a vizsgálat tovább folytatódott, és egy-két éves időszak következett. Ha a jelölt ez után alkalmasnak bizonyult, rettentő esküt kellett letennie, amely a teljes tagság előfeltétele volt. Az eskütétel a következő fogadalmakat tartalmazta: őszinteség a testvérekhez, illetve a tanítás megőrzése azokkal szemben, akik nem tagok.³⁵ A közösségbe csak felnőtt tagokat vettek be, de rendjük szerint gyerekeket neveltek, akik felnőtt korban beléphettek a közösségbe, ha eleget tettek a feltételeknek.

A tanulás folyamatában négy lépcsőfokot különítettek el, melyek közül három alacsonyabb rendű. Az alacsonyabb szintű fokozatok, a belépést megelőző három év, amikor is minden év végén megvizsgálták a novíciusokat, és ha megfelelték, akkor tovább léptek a

³¹ Josephus: *A zsidó háború*, 168.

³² Exomis a kíton, χιτων, egyik fajtája. A kíton, „a mai ingnek megfelelő ruhadarab a görögöknél. Hosszúka négyszögű lepel volt, melyet kétrébe hajtvá úgy fektették a test körül, hogy míg egyik oldala egészen zárva volt, a másik oldalán nyitott maradt”. Az exomis a munkások, vagy rabszolgák inge, melynek jellegzetessége, hogy nem takarta mind a két vállat, hanem a jobb váll és mell meztelenül maradt. *A Pallas Nagylexikona*. X. kötet, Budapest 1895, 610. Ld. még: Adorjáni, 57.

³³ Josephus, 168.

³⁴ Adorjáni, 125–126.

³⁵ Schürer, 564–565; Josephus, 169–170.

következő fokozatra. Az utolsó fokozatba a közösség teljes jogú tagjai tartoztak, akik birtokosai voltak a tanításoknak, és részesedtek a tisztító fürdőben, valamint a közös ételekben,³⁶ ezen kívül a teljes jogú személy megkapja a maga funkcióját és szerepét a közösségen belül.³⁷

Az esszénusok mindennapjai

Istent sajátos módon tisztelik. Ugyanis napfelkelte előtt nem ejtenek ki szentségtelen szót, hanem a Naphoz ősi imádságokat intéznek, mintha könyörögnének, hogy keljen fel.³⁸

A napot tehát közös imádsággal kezdik, mely után az előjárók elbocsátják őket a mindennapi munkára. Délelőtt 11 óráig végzik a munkát, amely után összegyűlnek, vászon kötényt kötnek, és hideg vízben megmosakodnak. A tisztálkodás után felveszik a „szent öltözetüket”, egy közös épületbe vonulnak, melybe csakis a teljes jogú tagok mehetnek be, és ott közösen asztalhoz ülnek. A pék mindenkinek ad egy kenyeret, a szakács pedig mindenki elé egy tányér ételt tesz. Senki nem kezd az evéshez a pap imája előtt. Az étkezés alatt csendben vannak, a láрма nem ismert köztük. Sorjában beszélnek egymás után. A csend az állandó mértékletességük magyarázata. Az étkezés végén is imát mond a pap, amely után levetik szent öltözetüket, és ki-ki visszamegy a maga dolgára, hogy alkonyatig folytassák tevékenységüket. Ekkor ismét összegyűlnek, megmosakodnak és asztalhoz ülnek. A délelőttihez hasonlóan étkeznek ekkor is. Csak annyit esznek és isznak, amennyi okvetlenül szükséges az életben maradáshoz. Ha vendégeik vannak, akkor azok részt vesznek az étkezésben, de csak akkor, ha azok a rend teljes jogú tagjai. A vendégszeretetről híresek.³⁹ Jelentős ünnepük a szombat, melynek betartását sokkal komolyabban vették, mint a zsidó társaik. Ezt a napot szentnek tekintik, amikor semmiféle munkát sem végeznek, még az edényeket sem mozdítják el helyükről, sőt még a bajuk elvégzését is munkának tartják, ezért még ezt is kerülik a hetedik nap.⁴⁰ Ezt a napot használják fel első sorban a törvény tanulmányozására, magyarázására. Ekkor közösen „zsinagógába” vonulnak, felolvasnak a Szentírásból és magyarázzák.⁴¹

³⁶ Schürer, 565.

³⁷ Burrows, Millar: *A holttengeri tekercsek*. Budapest 1961, 193.

³⁸ Josephus, 168.

³⁹ Uo. 168–169.

⁴⁰ Uo. 171–172.

⁴¹ Adorjáni, 127.

Szokások, elvek

Az esszénusok az erények igazi mesterei voltak. Philón és Josephus szinte versengenek a dicsőítésükben. Életük egyszerű és önmegtartóztató. Az erkölcsösség lényegét a szenvedélyek fölötti uralomban látták. Mindennap ugyanazt az ételt ették, mert szerették a mértékletességet, és megvetették a luxust. Nem gyűjtöttek vagyont, csak annyit amennyi az élethez szükséges volt.⁴²

Etikai elveik és szokásaik néhány különleges vonást tartalmaznak. (1) A közösségen belül senki sem szolgál, hanem mindannyian egymásért dolgoznak. (2) Tilos az eskü, amit mondanak sokkal erősebb, mint az eskü. (3) Elutasítják az olajjal való megkenetést. (4) Természetes kötelesség minden étkezés előtt a hideg vízben való fürdés, illetve a nem tagokkal, vagy alacsonyabb fokozatú tagokkal való érintkezés után. (5) Mindig fehér ruhát kell viselniük, amelyet mindenki megkap belépéskor. (6) Különös szemérmesség jellemzi őket (pl. bajuk végzése estében), és amikor fürdenek, kötényt vesznek magukra. (7) Plinius, Philón és részben Josephus szerint elutasítják a házasságot, de Josephus beszél olyanokról is, akik elfogadják, és házasságban élnek. Ez arra utal, hogy a kegyességi mozgalmon belül több irányzat létezett. (8) Elkülönültek a Jeruzsálemi Templomtól, nem áldoztak, de küldtek oda fogadalmi ajándékokat. (9) A közös étkezés sajátos jellegzetessége a csoportnak, amikor a papok által elkészített, illetve megáldott eledelt fogyasztották el.⁴³

Tanításuk

Az esszénus életvitel zsidó alapra épült. Hódoltak a Gondviselő, Törvényadó Isten előtt. Az erkölcsöt vizsgálták különös odafigyeléssel, az inspiráltság állapotában hittek, senki sem mondhat semmit inspiráció nélkül. A Tórát rendszeresen olvasták és magyarázták. Különösen az allegorikus magyarázatot kedvelték. Fenntartották az Áron házi papságot. Voltak saját könyveik, melyeket féltve őriztek. Azt tartották jónak, ami a test és lélek javára szolgál. A gyógyításban is jártasok voltak, amint említettük a megnevezésüknél is, de nemcsak a test, hanem a lélek gyógyításával is foglalkoztak. Ismerték a gyógynövényeket, a kövek tulajdonságait. Jövendőt is mondtak, és csak nagyon kevés esetben tévedtek.⁴⁴

Életvitelüknek három alapvető zsinórmértéke volt: az Isten iránti szeretet, az erényesség valamint az emberek iránti szeretet.⁴⁵ Az Isten iránti szeretet megnyilvánult az egész életükben, a következetes tisztaság, az eskü kerülése, minden jót Istennek tulajdonítottak. Az

⁴² Schürer, 568.

⁴³ Uo. 569–571.

⁴⁴ Uo. 572–574.

⁴⁵ Adorjáni, 127.

erényesség megnyilvánult a vagyonhoz való viszonyulásban, megvetették a gazdagságot, kevéssel is beérték. Önmegtartóztató életet éltek, egyszerűek, elégedettek, nem voltak dőlyfősek és kiegyensúlyozottak voltak. Az emberszeretet legfőbb megnyilatkozása a jóakarát, a méltányosság, a közösségvállalás. Zárt rendszerben élnek ugyan, de helyet biztosítanak a máshonnan érkezők számára. A betegekről közösen gondoskodnak, a gyógyításukat a közösből fedezik. Az öregeket tisztelik, és úgy gondoskodnak róluk, mint saját szüleikről.⁴⁶

A másik ágazat, amelyről Josephus beszél, csupán a házasságról vallott nézetükben különböztek. Elfogadják a házasságot, mert véleményük szerint ez Isten rendeltetése, melynek a célja az utód nemzése. Azonban körültekintően választottak, a mennyasszonyt három éves próbaidő után vették el, ha megfelelt a szülésre. A rituális fürdőkben részt vettek a nők is, akik ingben fürödtek, a férfiak pedig kötényben.⁴⁷

Ezek tehát az esszénusok, ezeket az információkat tudjuk meg róluk a korabeli írók tudósításaiból. A következőkben azt kell megvizsgálnunk a qumráni kéziratok tükrében, hogy és miként illeszthető össze az esszénus és qumráni közösség eredete és történelme.

A Közösség a qumráni kéziratok alapján

A közösség szervezetét, irányítását és mindennapi életét irataik alapján építhetjük fel. Az iratok azonban nem mutatnak egységes képet, mert amiképpen Josephus is két ágról beszél, ehhez hasonlóan az iratokban is két ágról olvashatunk. A *Közösség Szabályzata* szerzetesi közösségről beszél, a *Damaszkuszi Irat* viszont városban lakó tagokról számol be, és különféle szokásokat is bemutat. Vannak továbbá olyan írások, melyek a jövőre nézve adnak rendelkezéseket.⁴⁸

A Közösség tagjai az általános, azaz normatív tradíciótól elszakadt csoport, amelynek tagjai, úgy ahogyan ezt vallják, az Igaz Izraelt alkotják. Két csoportra oszlanak: van klerikus-, valamint laikus-rendjük.⁴⁹

A közösség kialakulása

A *Damaszkuszi Irat* tudósítása alapján, a „harag idején” alakult meg a Közösség, 390 évvel azután, hogy Nabukodonozor király leromboltatta a Jeruzsálemi templomot. Ekkor

⁴⁶ Ld. Philón: Quod omnis probus liber sit 84–90. Uo. 128–130.

⁴⁷ Josephus, 173.

⁴⁸ Schürer, 575.

⁴⁹ Uo. 575.

„sarjadék” támadt Izraelből és Áronból, vallásos zsidókból, laikusokból és klerikusokból álló kis csoport, akik keresték az igazságot húsz éven keresztül, de nem sikerült megtalálniuk. Ekkor Isten elküldte az Igazság Tanítóját, akinek fellépése nem volt egyértelmű. A csoporton belül ekkor már több szakadár csoport is jelen volt. Sokan áthágták az alapvető szabályokat, a rituális tisztaságot, vétettek az igazság ellen, nem tartották meg az ünnepeket, szerették a pénzt, elleneztek a békét. Ezért pártharcok alakultak ki, melynek a következtében az Igazság tanítóját elűzték a hozzá hűekkel együtt. Ekkor vonultak „Damaszkusz földjére”, és új „Szövetséget” hoztak létre.⁵⁰

Második forrás a *Habakkuk kommentár*, amely beszámol arról, hogy az új szövetség tagjai közül többen átpártoltak a „Gonosz Főpap”-hoz, aki vétkezett az Igazság Tanítója ellen, mert száműzetésükben, az Engesztelés napján fordult ellenük, visszaélve azzal, hogy nem védekezhetnek az ünnepnapon.⁵¹ Így a fennálló konfliktus a két személy között tovább mélyült. A szereplők drámai hősökként állnak előttünk a kommentár alapján. Az igazság tanítójára már az Ószövetségben is találunk utalást, pl. Jóel 2,23, ahol – Burrows szerint – a „korai eső” (חַרְוֹם) kifejezés jelentése „tanító” is lehet. Vele szemben áll a hazugság hirdetője, hazug tanító.⁵² Több iratban is találunk utalást erre a konfliktusra.

Kik is lehettek ezek a személyek, azonosíthatók-e történelmi személyekkel? A Gonosz Főpap személyét illetően a következőket feltételezzük. Ha figyelembe vesszük a közösség megalakulásának idejét, valamint Antiochosz Epiphánész uralkodását, akkor öt név merül fel: Alkimosz, Makkabeus Jonathán, Simon, Jászon és Meneláosz.⁵³ Közülük leginkább Jonathánra illik rá a megnevezés, mert vereséget szenvedett a görögöktől, és Kr. e. 153–152-ban egy bálványimádó, Szeleukida vezetőtől, Alexandrosz Balastól fogadta el a főpapi címet, akinek nem volt joga e cím adományozására, és így nem viselhette volna a főpapi palástot.⁵⁴ Az *Habakkuk kommentár* csak utal az Igazság tanítójának papi tisztére, amikor a pártütőkről úgy beszél, mint akik nem hisznek a *kóhennenek*.⁵⁵ A 37. zsoltárhoz írt kommentár azonban

⁵⁰ Vermes, 181–182; vö. *Damaszkuszi Irat* I:5–VI:5. (Fröhlich Ida: *A qumráni szövegek magyarul*. 2., javított és bővített kiadás. Studia Orientalia. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész tudományi Kar. Szent István Társulat, Piliscsaba–Budapest 2000, 50–55.)

⁵¹ Vermes, 183.

⁵² Burrows, 122–123.

⁵³ Vö. 1Makk 7,5–25; 1Makk 10,15–21; 1Makk 14,25–49; 2Makk 4,7–22, 2Makk 4,23–38. *Deuterokanonikus bibliai könyvek a Septuaginta alapján*. Kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest 1988, 131–156.

⁵⁴ Vermes, 183. Ld. 1Makk 10,15–21. *Deuterokanonikus könyvek*, 137.

⁵⁵ Burrows, 124. Vö. *Habakkuk próféta látomásának értelmezése* I: 7–8. (Komoróczy Géza: *Kiáltó szó a pusztában. A holt-tengeri tekercsek*. Osiris Kiadó, Budapest 1998, 165.)

semmi kétséget nem hagy efelől.⁵⁶ Az ő személyével kapcsolatosan is elméletek születtek. Egyesek szerint Mattatiás, Júdás apja, mások szerint maga Júdás lehetett. Más elmélet azt mondja, hogy a *haszid* csoport egyik tagja volt. Brownlee azt mutatja ki, hogy a gonoszság embere: Hyrkanos, az igazság tanítója pedig Eleázár.⁵⁷

Ebben a bizonytalan helyzetben vált külön a csoport, és alakult meg a qumráni közösség. A régészeti kutatások valamint az irodalmi források alapján meghatározható a terminus *a quo*, amely Kr.e. 150–140, valamint a terminus *ad quem*: Kr.u. 68. A Község működése pár évtizeddel megelőzhetette a qumráni település létrehozását. A *Náhum kommentár* említi egy Antiochosz nevű uralkodót, aki azonosítható IV. Antiochosz Epiphánésszal, és a megalakulás időpontja Jeruzsálem kifosztásával hozható kapcsolatba, Kr.e. 169–168.⁵⁸ A közösség alapításának idejét Johannes Hyrcanus (Kr.e. 135–104) uralkodásának korábbi éveire kell tenni, ezt támasztják alá az ásatások is.⁵⁹ Ez a két vélemény nem mond ellent egymásnak, mert az első a közösség alakulására vonatkozik, vagyis az elkülönülés idejére; a második adat viszont a qumráni létesítmény megépítésére.

A Község szabályai

A Községnek vezetője volt, egy papi személy, ún. elnök vagy generális, akinek mindenki feltétlen engedelmességgel tartozott. Szigorú életmódot folytattak. Rájuk is jellemzőek az esszénusoknál ismertetett tisztasági szabályok, a rituális fürdők, a közös étkezés, a házasságtól való tartózkodás, a cölibátus betartása.⁶⁰

A Község több csoportra tagolódott, amelyek között a legkisebb a *tízek csoportja*, amelyhez minden esetben legalább egy papnak kellett tartoznia. A Községbe való belépés az ő esetükben is fokozatosan történt; apró különbség, hogy náluk az első időszak nem meghatározott, egyénenként változott, a második viszont ugyanúgy két év.⁶¹

Ha valaki vétett a törvény ellen, akkor azt szigorúan büntették. A Tóra törvényeinek szándékos áthágása kitagadással járt. Ezután nem vállaltak vele közösséget. A tagság elvesztése pedig egyenlő volt az éhhalállal, mert tanításuk szerint nem fogadhatnak el ételmelet idegentől, csakis a rend tagjaitól. Ez volt a legszigorúbb büntetés, de voltak emberibbek is, 10

⁵⁶ Vermes, 183. Ld *Pešer a 37. zsolthárhoz a 4. barlangból (4Q171)* II:17–18. Xeravits Géza: *A qumráni község szentírásértelmezése. Folyamatos pešerek*. Pápai Református Teológiai Akadémia, s.l. 2001, 60–61.

⁵⁷ Burrows, 141–144.

⁵⁸ Vermes, 186–187.

⁵⁹ Bibliai Atlasz, 78.

⁶⁰ Schürer, 576.

⁶¹ Uo. 576–577.

naptól 2 évig terjedő kizárás, vagy az eledel egy részének megvonása. Ítélethozatalhoz legalább százan kellett összegyűljenek.⁶²

A Közösség vallási eszméi

Magukat az új szövetség tagjainak tartották, és a szövetségre alapozták vallásosságukat, végső maradéknak, „Izrael megtértejének” nevezték magukat, ezért életcéljuk a szövetség iránti hűség volt. A Tórát csak hiteles magyarázat által lehet megérteni. Az igazi vallásosság alapja a Törvényhez való feltétlen engedelem. Sajátosan értelmezték a Bibliát, erre bizonyítékok az irataik között található *pešerek*, melyek sajátos nézeteiket mutatják be.⁶³ Hangsúlyos az egyéni kiválasztás, emiatt a gyerekek, akiket neveltek nem lehettek minden további nélkül a közösség tagjai. Miután betöltötték a huszadik életévüket, eldönthették, hogy csatlakoznak, vagy sem. A belépés fokozatait nekik is meg kellett járniuk. A Közösséghez való tartozás alapja tehát a felnőttkori személyes elkötelezettség.⁶⁴

Az esszénusokhoz hasonlóan a szent élet alapja – az iratok alapján is –, az előírt szertartások megfelelő időben való megtartása és a tisztaság megőrzése. *Szoláris naptárunk* volt, az általánosan használt zsidó naptárral ellentétben, amely a Hold járását követte és 354 nappól állt. Naptárunk 364 nappól, 52 hétből álló éveket számlált. Így minden ünnep ugyanarra a napra esett. Az év mindig szerdával⁶⁵ kezdődött, és az ünnepek ugyanazokra a napokra estek. A naptárok különbözőségéből fakadt, hogy az ünnepek nem estek egy napra a zsidó ünnepekkel. Liturgikus naptárunk másik különlegessége az volt, hogy az évet 7 ötven napos részre osztották. A legfőbb ünnepük a *hetek ünnepe* volt, amely a Közösség megújulási ünnepének számított. Ezt a napot a Törvényadás emléknapiaként ünnepelték, arra emlékezve, hogy Isten törvényt adott Mózes által a Sínai hegynél, *הַרְוֹת יְטִמ*.⁶⁶ Az ünnep szertartást *A Közösség Szabályzata* örökítette meg. Jellemző, hogy a tagok rangsor szerint vonultak be az összegyülekezés helyére, és így foglaltak helyet.⁶⁷

A templomhoz való viszonyulásuk is sajátos volt. Tanításuk szerint a templom újjászenteléséig csak a Közösség létesítményein belül lehet helyesen tisztelni az Istent. Az áldozatot elutasították, maga a Közösség volt az Istennek tetsző áldozat. Mivel a jeruzsálemi papságot nem ismerték el, magát templomot pedig megszenteltségtelenítettnek nyilvánították,

⁶² Uo. 577–578. Vö. *A Közösség Szabályzata* VI:24–VII:25. Fröhlich, 149–151.

⁶³ Vermes, 202–204.

⁶⁴ Uo. 208.

⁶⁵ Jelentősége abban áll, hogy Isten a teremtéskor a negyedik nap teremtette a Napot és a Holdat, melyek jelek gyanánt szolgálnak az ünnepek megtartására nézve.

⁶⁶ Schürer, 582.

⁶⁷ Vermes, 217. Vö. *A Közösség Szabályzata* I:16–2:25. Fröhlich, 141–143.

úgy vallották, hogy egyetlen igazi templom maga a Közösség.⁶⁸ E miatt kellett a tagoknak olyan komolyan betölteni a tisztasági törvényeket, mert csak így lehet Isten színe elé járulni, és az ő dicsőségére élni.

Az esszénusok úgy vélekedtek, hogy a végidőkben élnek. Eszkatológikus lázban égő közösségről van szó. A közeli, hamarosan megérkező világvégét várták, ezért a vezetők, az Igazság tanítója és a közösség bölcsei részletes és színes jövőképet rajzoltak meg. A *Világosság és Sötétség fiai* közötti ellentét központi kérdésük volt (így nevezték meg magukat illetve azokat, aki nem tartoztak Közösségükhöz). A két csoport végső harca a Világosság fiainak győzelmét hozza el.⁶⁹ Ez a végváradalom érezhető a Szentírás értelmezésükben is. A leletek között nem találunk egyetlen történeti könyvet sem, hagyományos értelemben vett történelmi műveket, hanem a magyarázataikból lehet kihámozni tanításukat és életvitelüket. Magyarázataik nemcsak a múltra, a jelenre utalnak, hanem a jövő képét is bemutatják.

Qumrán lakói tehát esszénusok voltak. Ebből a mozgalomból váltak ki és telepedtek le a Holt-tenger vidékén. J. T. Millik már 1957-ben 4 fázist figyelt meg az esszénizmus fejlődésében. Ez kezdetben szaduceus eszmékből táplálkozott, majd farizeus jellemvonásokat mutatott, és ez magyarázza esszénizmus és a qumráni közösség közötti hasonlóságokat, illetve eltéréseket.⁷⁰

Összegezzük hát fejezetünk végén azokat a pro és contra érveket, melyeket a két csoport azonossága kapcsán hozhatunk fel, s tegyük ezt Vermes Géza kutatásai alapján.

Pozitív érvek

1. Úgy tűnik, hogy a Qumránban működő közösség volt a fő esszénus település, s ez Plinius leírásával van összhangban.
2. Kronológiai szempontból – figyelembe véve Josephus leírását – az esszénusok tevékenységét Kr.e. a 2 század közepétől, Kr.u. 50-es évekig datáljuk. Ezt az időszakot támasztják alá a Qumránban végzett ásatások eredményei. Ezek szerint a telep Kr.e. 140 és Kr.u. 68 között állt fenn.
3. A közösségek mindennapi élete és rítusaik között szembetűnő hasonlóságokat figyelhetünk meg, s ezek még valószínűbbé teszik az azonosság elméletét.

A látszólagos ellentmondásokat az alábbi érvekkel feloldhatjuk:

4. A qumráni forrásanyagok szerint a közösségnek két ága volt, amelyek közül az egyik a köztulajdon elvén alapult, a másik pedig nem. Ez összhangban áll a

⁶⁸ Uo. 220–222. Ezt a szemléletet átvette a keresztyénség is, vö. 1Kor 3,16; 6,19.

⁶⁹ Uo. 223–224.

⁷⁰ Xeravits Géza: A holt-tengeri tekercsek. In: *Vigilia* 60 (1995), 656.

Josephus által leírt két irányzattal, amelyek különbözőképpen vélekedtek a házasság felől.

5. A tekercsek a közösség tagjainak szóltak, a felvétel előtt álló tagoknak, míg a klasszikus szerzők kívülállók voltak, és elbeszéléseiket még csak nem is zsidó olvasóközönségnek szánták.
6. Az esszénus elmélet nemcsak értelmes, hanem a belső valószínűsége is a legnagyobb. Ha elutasítjuk ezt az elméletet, nem bizonyítunk más csoporttal való azonosságot. Ezért ezt az elméletet tartjuk legkézenfekvőbbnek, mely szerint a Qumránban élt csoport az esszénusokkal szinte teljesen azonos szektának a tagjai voltak.⁷¹

⁷¹ Vermes Géza: *Jézus és a judaizmus világa*. Osiris Kiadó, Budapest 1997, 206–208.

A KÖZÖSSÉG LITURGIKUS SZOKÁSVILÁGA

Ebben a fejezetben a Közösség liturgiájáról, istentiszteleti rendtartásairól, szokásairól beszélünk. Amint láttuk, a Közösség zsidó talajon alakult ki, így a liturgiájuknak, a szokásaiknak a gyökereit a zsidó, vagy ószövetségi hagyományban kell keresnünk. Miután sikerül egy többé-kevésbé áttekinthető képet rajzolni a zsidó szokásokról, azután arra a kérdésre keressük a választ, hogy milyen szerepet tölthettek be az imák, magasztalások, zsoltárok az istentiszteleti életben.

Istentisztelet a Biblia alapján

A Zsoltárok könyve arról számol be, hogy az istentisztelet nem emberi kezdeményezés eredménye. *Az Istenek Istene, az Úr szól, és hívja a földet napkeltétől lenyugtáig. A Sionról, melynek szépsége tökéletes, fényeskedik Isten* (Zsolt 50,1–2). Isten az, aki közeledik az övéihez, Igéjével felszólít az engedelemre.⁷² Az isteni kezdeményezés jellemző a kezdetektől fogva. Izrael népét megszólítja, először elhívja Ábrahámot, majd visszahozza a népet a fogságból, rendelkezéseket ad nekik, melyeknek később igyekezzenek eleget tenni. Ez az isteni megszólítás felszabadítja az embert a válaszára. Ezután kezdődik a mindennapi rítusoknak a végrehajtása. A kiválasztott személyek, papok áldoznak, a nép nevében, a nép érdekében. Az ószövetségi istentisztelet közösségi esemény, az egész népnek az ünnepe, és csupán ezen belül van jelentősége az egyes ember cselekedeteinek.⁷³

A liturgiát úgy lehet a Biblia alapján meghatározni, mint *szolgálat, hivatali tevékenység, áldozati vagy istentiszteleti szolgálat*. Az Ószövetségben erre terminus technicus-t találunk: *hđwb* [.⁷⁴ Az ószövetségi gondolkodásmód nem beszéd, hanem cselekvés központú, ezért sok esetben a leírt szövegek célközönsége nem az olvasó, hanem a hallgató. A Biblia maga is elsősorban nyilvános felolvasásra jött létre, így része az istentiszteletnek.⁷⁵

Áldozatok

Az istentiszteletnek két alkotó eleme volt: a szavak és a szent cselekmények. Mindkettő jelenléte elengedhetetlen, ha valamelyik hiányzik, akkor eltorzul a kapcsolat valamint maga

⁷² Pásztor János: *Liturgika. A magyar református istentisztelet múltja, jelene és jövője a Szentírás világosságában*. Komárom 2005, 18.

⁷³ Uo. 20.

⁷⁴ Görgey Etelka: Biblia és liturgia. In: Xeravits Géza (szerk.): *A liturgiáról ökumenikus megközelítésben*. Pápai Református Teológiai Akadémia–Pápa, L'Harmattan, Budapest 2007, 1.

⁷⁵ Uo. 2-3.

az istentisztelet.⁷⁶ A templomi kultuszban központi helyen az áldozatbemutatás szerepelt. Naponta kétszer mutattak be áldozatot, reggel valamint késő délután.⁷⁷ Az áldozatokban *Jahve elérhető volt Izrael hálája számára. Itt volt lehetőség arra, hogy az Úrral az étkezésen keresztül közösségbe kerüljenek, és bocsánatot nyerjenek.*⁷⁸ A naponkénti áldozatok mellett többféle áldozat típusról olvashatunk a Szentírásban: égőáldozat, ételáldozat, véresáldozat, ételáldozat (italáldozat), hálaáldozat, bűnért való áldozat és vétékért való áldozat.⁷⁹

Ez volt a templomi istentisztelet központi eleme, de az áldozatbemutatáson kívül más istentiszteleti elemek létéről is beszámol a Szentírás. Olvasunk pl. körmenetekről (Zsolt 42,5; 48,13; 68,25kk; 2Sám 6), táncról (Zsolt 149,3; 2Sám 6), közös étkezésről (páskavacsora; 1Móz 26,30; 31,46), egyéb vér és só „liturgiák”-ról (szerző kiemelése) (2Móz 12,22; 3Móz 1.4; 2Kir 2,21).⁸⁰ A só fontos része volt az áldozatoknak is, külön felhívás található, hogy ne felejtsek el az ételáldozat mellé tenni.⁸¹

Ünnepek

Az áldozatbemutatás mellett jelentősek az ünnepek, bár általában minden ünnep az áldozatbemutatáshoz kapcsolódott. A szombat kettős ünnep volt: emlékeztek Isten teremtő munkáját követő megnyugvásra, valamint az Egyiptomból való szabadulásra.⁸² Ezen a napon égő-, valamint italáldozatot mutattak be. A szombatnapon kívül három fő ünnep volt Izraelben. a) A páska, a kovásztalan kenyerek ünnepe, amely az Egyiptomból való szabadulásra emlékeztet. b) Az aratás ünnepe, vagy hetek ünnepe, ezt hét héttel a kovásztalan kenyerek ünnepe után tartották. Ez az ünnep a Sínai-hegyi törvényadásra emlékeztet. c) A lombsátrak ünnepe, amely a legnagyobb ünnepnek számított, őszi betakarításkor tartották, arra emlékeztek, hogy őseik a pusztai vándorlás idején sátrakban laktak. Ezeken kívül figyelemre méltó az újévi és a nagy engesztelő napi ünneplés.⁸³

Az ünnepnek, a szimbolikus cselekmények mellett, fontos részét képezték a történet felelevenítése, elmesélése a család közösségén belül. Ez a tény, valamint Neh 8,1–8; Lk 4,16 arról árulkodnak, hogy a tanítás nem a templomi liturgia része volt, de ezek csupán implicite

⁷⁶ Pásztor, 20.

⁷⁷ Sarason, Richard S.: The “Intersections” of Qumran and Rabbinic Judaism: The Case of Prayer Texts and Liturgies. In: *Dead Sea Discoveries*, Vol. 8, No. 2, Qumran and Rabbinic Judaism (2001), 180.

⁷⁸ Pásztor, 21.

⁷⁹ 3Móz 1–7.

⁸⁰ Görgy, 3–4.

⁸¹ 3Móz 2,13.

⁸² Vö. 2Móz 20,11; 5Móz 5,15.

⁸³ Dr. Fekete Károly: *Liturgiátörténeti vázlatok*, Egyetemi jegyzet, Kézirat, 2009, 4-5.

igazolják.⁸⁴ A tanítás jelentőségéről, annak a liturgiában való megjelenéséről a fogság utáni korban szerezhettünk tudomást. A babiloni fogság után, a templom ismét felépült, de párhuzamosan folytatódott az istentisztelet a zsinagógákban is. Ebből a korból sem áll rendelkezésünkre semmi konkrét istentiszteleti leírás, ezt is csupán rövid utalásokból tudjuk felépíteni. Ebben az időszakban, a templomban tovább folytatódott az áldozatbemutatás, a cselekmény központú istentisztelet, és mellette a zsinagógákban a tanítás központú istentisztelet, ahol már nincs szerepe a hivatalosan szervezett áldozati liturgiának.⁸⁵

A zsinagógai istentisztelet

A zsinagógai istentiszteletnek két része volt. Az első rész egy liturgikus rész, valamint a második, a tanításnak szentelt rész.⁸⁶ A liturgikus rész a következő elemeket foglalta magába: a [MV, vagy hitvallás; ezután imádságok sorozata: dicsőítő imádság, 13 kéréses ima; majd személyes hála és köszönet, amely a ~WIV-ért való könyörgéssel zárult.⁸⁷ Ezt követi a tanító rész, a Szentírás magyarázata. Ezáltal a Biblia a liturgia elemévé vált. Figyelhetünk például a Zsoltárok könyvére, melynek megírása háttérben az a cél állt, hogy a közösségben elhangozzanak. Egyes kutatók szerint a zsoltárok nem csupán a liturgia részei, hanem kötelezően követendő liturgiák.⁸⁸ Az taníthatott a zsinagógában, aki a harmincadik életévét betöltötte, és felkérést kapott rá a zsinagógavezetőtől. A teljes írást 3 évre szóló szakaszokra osztották fel.⁸⁹

A templom lerombolása után a kultusz, az istentisztelet a zsinagógákra korlátozódott. Ebben az időben a napi rítus az imára fókuszált. Az áldozatok helyét az ún. intézményesített imádságok vették át.⁹⁰ A rabbinikus oldalon, a *Tefillah* (könyörgés), a naponkénti áldozatok helyét vette át, igaz a két áldozati időpontot kiegészítették még eggyel, napi három imaidőt meghatározva. Ennek a magyarázatát nem ismerjük, csupán feltételezhetjük, hogy korai kegyesektől származó szokás.⁹¹

Ez tehát nagyvonalakban az izraeli istentisztelet, liturgia története, amit a Szentírás, illetve más ókori források alapján összeállíthatunk. Ez volt az eszmei háttére a qumráni

⁸⁴ Görgy, 6.

⁸⁵ Pásztor, 32.

⁸⁶ Fekete, 6.

⁸⁷ Pásztor, 32.

⁸⁸ Görgy, 7.

⁸⁹ Fekete, 6.

⁹⁰Falk, Daniel K.: Qumran Prayer Texts and the Temple. In: Falk, Daniel K.; Martinez, F. Garcia; Schuller, Eileen M. (szerk.): *Sapiential, Liturgical and Poetical Texts from Qumran*. Brill, Leiden-Boston-Köln 2000, 106.

⁹¹ Sarason, 180.

Közösségnek, ebből a szokásvilágból szakadnak ki, és formálják tovább istentiszteleti szokásaikat. Vizsgáljuk meg a következőkben, hogy melyek azok az elemek, melyeket megtartottak, melyeket átalakítottak, vagy újonnan betoldottak a hagyományozhoz képest.

A Közösség istentiszteleti szokásai

Azokban az években élünk, amikor már szinte minden egyes kézirat kiadása megtörtént. És ezekkel a kezünkben sokkal nagyobb az esélyünk, hogy megállapítsuk a közösség vallási gyakorlatát. A qumráni liturgikus szövegek a legrégebb darabjai azoknak a szövegeknek, amelyek rögzített imákat írnak le a judaizmuson belül.⁹²

Áldozatok

Az istentiszteleti szokások vizsgálatakor elsősorban három munkát kell figyelembe vennünk: a *Habakkuk-kommentárt*, *A Közösség Szabályzatát* valamint *A Damaszkuszi Iratot*. Ezek a dokumentumok egyéb szokások mellett beszélnek a szentségekről, az állati áldozatokról, valamint az istentisztelet más formáiról is.⁹³ A *Habakkuk kommentár* beszámol az eltávolodás okáról, hogy miért szakadt el a központi kultusz helytől, a templomtól, az Igazság Tanítója és vele együtt a követői is. A kiváltó ok a gonosz pap, akinek a fertelmeit nem tudták túrni, ezért menekülni kényszerültek, de még a száműzetésükben sem nyughattak, ott is életükre törtek. *A Damaszkuszi Irat* szerint a Közösség tagjai elkülönültek a jólét bűneitől és a szentségek jólététől, szentségi tisztaságot fogadva.⁹⁴

A templomnak való engedelmességet nem tagadták meg, *A Damaszkuszi Irat* szerint továbbra is ajándékokat küldtek a templom számára, csupán áldozatot nem mutattak be. *A Közösség Szabályzatában* viszont ezzel szemben a templomtól való teljes elfordulást találjuk. Az áldozatok kerülésének az oka, hogy kifogásolták a jeruzsálemi papok tisztátalanságát, a papok vétkeit, amelyekkel az áldozatokat is megfertőzik, így nem lehetnek azok kedvesek Isten előtt.⁹⁵

Még ha égő-áldozatokkal áldoztok is nékem, sőt ételáldozataitokat sem kedvelem; kövér hálaáldozataitokra rá se tekintek. Távoztasd el tőlem énekeid zaját, hárfáid pengését sem hallgathatom. Hanem folyjon az ítélet, mint a víz, és az igazság, mint a bővizű patak. Járultatok-e hozzám véres áldozatokkal s ételáldozatokkal a pusztában negyven éven át,

⁹² Arnold, Russel C.D.: *The Social Role of Liturgy in the Religion of the Qumran Community*. Brill, Leiden-Boston 2006, 1.

⁹³ Baumgarten, Joseph M.: Sacrifice and Worship among the Jewish Sectarrians of the Dead Sea (Qumrán) Scrolls. In: *The Harvard Theological Review*. Vol. 46, No. 3, (Jul., 1953), 141–142.

⁹⁴ Uo. 142–143.

⁹⁵ Baumgarten, 145.

oh Izrael háza?! Majd vizitek hát Szikkútot, a ti királyotokat és Kijjunt, a ti képeiteket, a ti isteneitek csillagát, a melyet ti csináltatok magatoknak. És Damaskuson túra száműzlek titeket, azt mondja az Úr, a kinek neve Seregeknek Istene. (Ám 5,22–27)

Ám 5,22–27 verseit önmagukra értelmezték, ezzel hangsúlyozták az elszakadást a templomtól, illetve az áldozatoktól való elfordulást. A tisztátalan áldozatokat a Közösség nem tudta összeegyeztetni azzal a tisztasággal, amit gyakorolt. Néhány tudós feltételezte, hogy a Közösség tagjai tovább folytatták az áldozatbemutatást a templomon kívül, de ez nem helytálló, hanem valószínűbb, hogy ezek a leírások azokból az időkből származnak, amikor a tagok még részt vettek az áldozásban.⁹⁶

A templomtól való elfordulás, nem jelentette, hogy nem tartják tiszteletben azt, sőt, csupán áldozni nem járnak a papokkal szembeni ellenszenv miatt. Ehelyett az ajkak áldozatát hirdetik és gyakorolják, minden másnál többre értékelve azt.⁹⁷

Amikor jelen megszabott előírások szerint léteznek majd Izraelben, a szent szellem alapjául, örök állhatatosságra, hogy engesztelést szerezzenek a gonoszság vétkeiért és a mulasztásokért; hogy nagyobb tetszést nyerjenek az Ország számára, mint az égőáldozati hús és a vágóáldozati zsír; akkor az ajkak méltó felajánlása lesz a valódi illatáldozat, és a tökéletes út a tetszést lelő önkéntes lisztáldozat. Abban az időben különítsék el a Közösség emberei a Szentség házát Áronnak, mint a Legszentebbek közösségét, valamint a Közösség Házát Izrael számára, a tökéletesen járókét.⁹⁸

Az áldozatokat tehát nem konkrétan helyettesítették, templomon kívül bemutatott áldozatokkal, hanem az ajkak áldozatait, az imákat, az énekeket, a magasztalásokat tartották kedvesebbnek, a véres áldozatoknál.⁹⁹

Az áldozati tisztaságot, szentséget a Közösség a saját tisztaságával, szentségével is kifejezte. Ezzel magyarázhatóak a szigorú tisztasági rítusok, amelyek a mindennapjaikat jellemezték. A Közösség számára, az idegenektől való tartózkodás, a rituális tisztaság folyamatos megtartása, a tiszta-tisztátalan közti különbség tétel, a szent-profán megkülönböztetése, a mindennapok része volt.¹⁰⁰ A Közösség rítusaival, imáival és vallásgyakorlatával úgy tekintette magát a bűnös időkben, mint a jeruzsálemi templom és a

⁹⁶ Baumgartner, 144–146.

⁹⁷ Dr. Tóth Kálmán: A holt-tengeri kéziratok kommentárjai. In: Dr. Tóth Kálmán: *Teológiai írásmagyarázat. Válogatott tanulmányok*, Budapest 1992, 57.

⁹⁸ *A Közösség Szabályzata* IX: 3–5. Fröhlich, 152.

⁹⁹ *A Damaszkuszi Irat* XI: 18–21. Fröhlich, 61.

¹⁰⁰ Fröhlich Ida: Tisztaság és szentség Qumránban a narratív szövegek szerint. In: Benyik György (szerk.): *Qumrán és az Újszövetség. Szegedi Bibliikus konferencia 1999*. Jatepress, Szeged 2001, 89–91.

templomi áldozatok teljes jogú helyettesítője. Az étkezéssel is, felfogásuk szerint szent szolgálatot hajtottak végre.¹⁰¹

Étkezési tisztaság

Az étkezés előtti tisztasági fürdők, valamint a fehér, tiszta ruha felöltése, az áldozathoz készülő pap mozdulataihoz hasonlítanak. A pap áldozatbemutatás előtt felvette papi ruháját, és a rézmedencében megmosdott, hogy tiszta legyen az áldozat bemutatására. Naponta kétszer étkeztek e rítus szerint, ami megegyezik a napi áldozatok számával. Legalább 10 fő jelenléte volt szükséges, hogy elfogyaszthassák az eledelt, amelyből legalább egy pap kellett legyen.¹⁰² Ez a gyakorlat a zsinagógai istentisztelet szokását idézi, ahol legalább 10 férfi jelenléte szükséges a Tóra felolvasásához, magyarázatához, illetve áldásmondáshoz. Az étkezés folyamata hasonlított a papok étkezéséhez, amikor közösen fogyasztották el az áldozatból nekik járó részt. A pap a kenyeret és a bort az étkezés elején áldotta meg, ami nem egyezik teljesen a zsidó szokással, amely szerint egyszer a kenyeret, majd később a bort áldották meg. A lakoma, nem szokásos étkezés csupán, hanem a Közösség vallásgyakorlatának szerves része.¹⁰³ Az ételek maguk is kultikus előírások szerint készültek, egyes források szerint papok készítették el. Az étkezés azonban előre is mutatott, a Messiási lakomára, s azzal a reménységgel éltek, hogy majd ők is részt vehetnek rajta.¹⁰⁴

Belépés

A Közösségbe való felvétel, a beavatási ceremónia egyes részei az ószövetségi papszentelés rítusát tükrözik. A tisztulási fürdő, a jelölt felöltöztetése, az áldozatbemutatás, a főbb mozzanatai a papszentelésnek, amely 7 napig tartott.¹⁰⁵ Ehhez hasonlít a Közösségbe való felvétel, melynek több szakasza van. Ezek a következők: előkészület, új felavatottak belépése, áldás és átok, a *serekh*be (teljes tagságba) való belépés, tisztulás és instrukciók valamint feddés és elbocsátás.¹⁰⁶ Ezek közül az utolsó három szakasz az, amellyel összefüggésbe hozhatjuk a papszentelést. A tagok felvétele, beavatása az évenkénti szövetségkötés ünnepén történt, ami a hetek ünnepe is volt egyben. Ekkor a jelöltek rituális tisztasági fürdőben vettek részt, fehér ruhát kaptak, és esküt tettek. Az ünnep szintén egy hét

¹⁰¹ Gnilka, Joachim: Az esszénusok szent étkezései. In: Benyik György (szerk.): *Qumrán és az Újszövetség. Szegedi Biblikus konferencia 1999*. Jatepress, Szeged 2001, 43.

¹⁰² Uo. 42.

¹⁰³ Uo. 39–45.

¹⁰⁴ Bolyki János: *Jézus asztalközösségei*. Budapest 1993, 186–187.

¹⁰⁵ Pásztor, 26–27.

¹⁰⁶ Russel, 54.

napos ünnep volt. Azért érdekes még ez a hasonlóság, mert a Közösség tagjai vallották úm. az egyetemes papságot (Vö. , minden tagra kiterjesztve egy általános papi szentséget, amivel szintén magyarázhatóak a nagyfokú tisztasági szokások.¹⁰⁷

Ünnepek

A Közösség ünnepei nagymértékben megegyeztek a zsidó ünnepekkel. Legfontosabb ünnepük a szombat volt, amelyet még a zsidóknál is nagyobb fegyelemmel tartottak meg. Ezen kívül a többi ünnepet is megtartották, kivéve a purímot, hiszen Eszter könyvének kéziratai teljesen hiányoznak a leletek közül, amely az ünnep alapjául szolgáló irat. Ezen felül a zsidó hagyománytól eltérő ünnepeket is tartottak, ezek: a szőlő első termésének az ünnepe, az olaj első termésének az ünnepe, valamint az erdő ünnepe.¹⁰⁸ A legfontosabb ünnep számukra a hetek ünnepe, vagyis a pünkösd, melyen a szövetségkötésre emlékeztek. Ez azzal magyarázható, hogy a Közösség magát az igazi szövetségeseknek tartotta, az Igaz Izraelnek, Izrael megtértejének. Életcéljukat a szövetség előírásainak a megtartásában látták.¹⁰⁹

Az ünnepek időpontjait illetően lényeges eltéréseket észlelünk. A Közösség más kalendáriumot használt, s emiatt az ünnepnapok nem estek egybe a zsidó ünnepekkel. 364 napos, a Nap járásán alapuló naptáruk volt, amely 52 hétből állt. Ehhez rendelték az ünnepeiket. Ez a naptár már létezett Qumrán megalakulása előtt. Utalásokat találunk rá, 1Énók és a Jubileumok könyvében. Amíg 1Énók nem kapcsolja a vallásos ünnepeket a naptárhoz, a Jubileumok könyve igen. De nemcsak az ünnepeket határozták meg e naptár alapján, hanem az asztal melletti szolgálat idejét is.¹¹⁰

Papság

A Közösség nemcsak a templomi kultuszt folytatta, hanem a papság kijelölt funkcióit és kiváltságait is. Az ároni papságot vallották, kiváltságos helyzetet biztosítva a papoknak, jelenlétük elengedhetetlen volt bármiféle közösségi alkalmon.¹¹¹ De ugyanakkor a Cádóq fiairól is említést találunk, akik a szövetség megtartói, akiknek volt egyedüli joguk az ítékezésre, akik az új alapot fektetik le Izrael számára.

...elkülönüljenek az álnokság gyülekezetének embereitől, és egyesüljenek a Tórában és vagyonban, és megtérjenek Cádóq fiai, a papok, a szövetség megtartói szerint, és a

¹⁰⁷ Baumgartner, 147–148.

¹⁰⁸ VanderKam, James C.: *The Dead Sea Scrolls Today*. William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, Michigan 1994, 61.

¹⁰⁹ Vermes, 202.

¹¹⁰ VanderKam, 61–62.

¹¹¹ Baumgartner, 147. 152.

közösség embereinek tömege, a szövetségben állhatatosak szerint. Az ő véleményük szerint jöjjön ki az osztályrész meghatározása minden dolgot, a Tórát, vagyont és az ítéletet illetően, hogy a közösségben állhatatosságot gyakoroljanak, továbbá szegénységet, jámborságot és ítéletet, a kegyelem szeretetét és alázatos viselkedést minden útjaikban, amelyben nem jár senki keményszívű, aki szíve, szemei és ösztöne sugallata és nyakassága után tévelyeg. Ők rakják le az alapot Izrael számára, az örök szövetség közössége számára. Ők nyernek engesztelést mindazok számára, akik önként ajánlkoznak a szentélyhez Áronban, és az állhatatosság házához Izraelben, valamint azoknak, akik hozzájuk csatlakoztak.¹¹²

Az ajkak áldozata, variáció a templomi áldozatokra

A qumráni kéziratok között több mint 200 imádságot, himnuszt illetve zsoltárt találunk. Ha ideszámoljuk a nem bibliai eredetűeket is, akkor ez a szám 300 fölé emelkedik. Ennek a nagymennyiségű szövegnek a jelenléte arra készítette a kutatókat, hogy az ima jelentőségét vizsgálják a Közösség életében. Amint már említettük, a templommal való szakítás után, az áldozatok helyét az ajkak áldozata vette át. A szakítás arra készítette a Közösség tagjait, hogy imákat írjanak, amelyek helyettesítik az áldozati szertartásokat. Ezek nem csupán áldozati imádságok voltak, hanem valójában áldozatot helyettesítő imádságok, áldozattal egyenértékűek.¹¹³ Az ima, mint odaszánás volt jelen a Közösség életében, a templomi áldozat helyettesítőjeként funkcionált, amely a közösségi igényből alakult ki. Az intézményesített ima a zsidóságon belül nem létezett a templom fennállása idején, az áldozatok mellett, hanem csupán valamiféle alternatívája lehetett, amely végül a templom lerombolása után fontos jelentőséget nyert.¹¹⁴

Az imáknak a vizsgálata segít megérteni a közösség életét és gondolkodását, a vallásos gyakorlatukra világítanak rá. Az ima, direkt beszéd Istennel, ennek a kommunikációnak a megfogalmazója, rögzítője.¹¹⁵ A kéziratok között többféle imádságot találunk. Vannak bibliaiak, apokrifek, pseudepigráf valamint jellegzetesen szektás imák. A szektás munkáknak jellemző vonása, hogy különleges qumráni helyesírással és nyelvezettel íródtak, sajátos terminológiát használnak, valamint jellegzetes formai vonásokkal rendelkeznek.¹¹⁶ Ezeket az imákat nagy részben liturgikus célra használták. Néhány helyen a liturgia az ima ekvivalens kifejezője, de annak ellenére, hogy vannak közös részeik, mégsem lehet minden imát liturgiának tekinteni. Az ima akkor lesz liturgia, amikor az istentisztelet részévé válik, a

¹¹² *A Közösség Szabályzata V: 2–6.* Fröhlich, 146–147.

¹¹³ Glickler Chazon, Esther: Prayers from Qumran and Their Historical Implications. In: *Dead Sea Discoveries*, Vol. 1, No. 3, (Nov. 1994), 265.

¹¹⁴ Falk, 107–108.

¹¹⁵ Glickler, 266.

¹¹⁶ Arnold, 18–21.

vallásos közösségi rendszer része lesz. Az ima a kommunikáció jelképes cselekedete, olyan beszélgetés része, amelyet valaki felé címez a közösség. A liturgia viszont több mint imák ismétlése, az élőszóban elrendelt rituálé, amely a vallásos élet egyéni és közösségi megélését szolgálja.¹¹⁷ Beszélhetünk tehát egyéni, és közösségi liturgiáról. A szövegek között ennek mintájára találunk egyéni és közösségi imádságokat. Figyeljük csak meg a jól ismert Zsoltárok könyvét, amely szintén tartalmaz egyéni és közösségi imákat.

Milyen imádságok is voltak Qumránban? Több csoportba lehet sorolni a rendelkezésünkre álló imádságokat. Esther Glickler Chazon felosztását követve, 7 kategóriába soroljuk az imákat.

- a) rögzített idők imái, reggeli és esti áldások a hónap minden napjára. Liturgia a hetek napjaira, 13 szombati ének, évenkénti ünnepi imák.
- b) szertartásos liturgia, ezeken belül áldás és átok szövegek az éves szövetségkötés napjára, házassági rítus, tisztasági rituálék.
- c) eszkatológikus imádságok.
- d) mágikus ráolvasások, varázsigék, különféle bölcs mondások a gonosz szellemek elijesztésére.
- e) zsoltárgyűjtemény, amely bibliai és apokrif zsoltárokat tartalmaz egymás mellett. A legjelentősebb a 11. barlangban talált hosszú zsoltártekeres.
- f) Magasztaló himnuszok (*Hodayot*) – ezek főleg egyéni imádságokat tartalmaznak. Jellegzetességük, hogy „*Köszönöm Uram*” formulával kezdődnek.
- g) prózai imádságok, pl. Lévi és József imája.¹¹⁸

Az ima funkciója a Közösség életében a templomi áldozat helyettesítése volt. Ez bizonyítja azt a tényt, hogy a Közösség vallásos intézmény volt. Ám a rögzített napi, szombati és ünnepnap liturgia csak csekély hasonlóságot mutat a templomi istentisztelettel. Fontos ezért minden ima liturgikus funkciójának a meghatározása.¹¹⁹ Mi tesz tehát egy szöveget, egy imát liturgikussá? Melyek azok a jellemvonások, amelyek alapján megállapíthatjuk, hogy egy szöveg használatos volt az istentiszteleten is, vagy csak irodalmi cézzal született meg? A liturgikus imának a következő jellemvonásai vannak: (1) irányítja és buzdítja az embereket az imára. (2) Olyan címe van, amely valamilyen naphoz, vagy alkalomhoz kötődik. (3) A végén antifonálé, vagy refrén található. (4) Reszponzórius felépítésű, melyre a gyülekezet: „Ámen”-nel felel. (5) Többes szám első személyben íródott. (6) Különböző imaformulákat használ. (7) Hív az imára. (8) Céloz a szövegek liturgikus használatára. (9) Formális

¹¹⁷ Uo. 6–9.

¹¹⁸ Glickler, 267–268.

¹¹⁹ Uo. 273.

hasonlóságot mutat más liturgikusnak tartott szöveggel. (10) Későbbi liturgikus szövegekkel és közös zsidó gyakorlatokkal kapcsolatban van. (11) Megfelel más szövegeknek, amelyek a gyakorlatot leírják.¹²⁰

Ezek tehát az általános jellemzői egy liturgikus szövegnek. De vajon hogyan volt mindez jelen Qumránban? Az előkerült szövegek között találunk liturgiai utalásokat. A 11. barlangból előkerült zsoltártekercsen találunk egy beszámolót mely szerint Dávid király 364 éneket írt, *hogy azokat a mindennapi állandó áldozat oltáránál énekeljék, az év minden napjára; és 52 éneket a szombati áldozathoz; és 30 éneket az újholdakra, ünnepnapokra és Engesztelőnapra.*¹²¹ Ezek szerint Dávid minden napra, a szoláris számítás szerint, valamint minden szombatnapra írt egy-egy éneket. Ezen kívül a 4. barlangból előkerült más dokumentum, *A Szombati Égőáldozat Dalai*, amely gyűjtemény 13 ilyen jellegű költeményt tartalmaz, egy negyed évre előírva az imákat. Figyelmeztet továbbá, hogy össze kell hívni az embereket imára, illetve az ima mikéntjét is bemutatja. A liturgiát angyaloknak ajánlották, akik a mennyei szentségben vannak.¹²²

A liturgikus szövegeknek tehát fontos szerepük volt a Közösség életében, a mindennapok szerves része volt. A reggeli és esti imádságok elmondása, a közös étkezés, a közös tisztasági fürdők, mind-mind a templomtól elszakadt Közösség azon tendenciáját mutatják, hogy a tisztátalanná tett áldozatokat, a papok vétkével megfertőztetett felajánlásokat a saját maguk szentségével, tisztaságával helyettesítsék. Ennek a szigorúan szabályozott életmódnak voltak szerves részei azok a helyettes cselekedetek, amelyekre a Közösség a templom hiányában rászorult.

¹²⁰ Arnold, 23–24.

¹²¹ 11QPs^a XXVII: 6–8. Fröhlich, 471.

¹²² VanderKam, 61.

ÖSSZEGZÉS

Láthattuk tehát, hogy a 20. század közepén történt felfedezések, eddig megválaszolhatatlan kérdésekre adtak feleletet, illetve újabb kérdéseket generáltak. Ezekre a kérdésekre máig nem születtek egységes válaszok, a különböző kutatók és iskolák véleménye gyakran markánsan különbözik.

Mi az tehát amit biztosan tudunk, tudhatunk? Megállapítjuk, hogy Qumrán lakosai bizonyosan az esszénus közösség tagjai voltak. Olyan esszénus szokásokat követő csoportosulással van dolgunk, akik a társadalomból kivonulva, közösen telepedtek le a pusztában. Kultikus tisztaságban, szigorú szabályok szerint éltek. Zárt közösséget alkottak, ahova a jelentkezőket szigorú feltételek teljesítése árán, hosszas kivizsgálás után vették fel. Szentségeiket – tisztasági fürdő, ételek – nem osztották meg idegenekkel. Közös szervezetük a vagyonszövetség, amelyet felügyelő irányított. Vezetőt választottak, akinek feltétlen engedelmességgel tartoztak. Mindennapjaik szigorú rend szerint zajlottak, a felkelés, az étkezések, a munkálkodás ideje kötött volt. Aktív életet folytattak, kézművességgel foglalkoztak. Keresetüket a közösség javára fordították, így biztosították a megélhetésüket. Általános jellemzőjük, Isten és embertársaik iránti szeretet, ez a legfőbb elv, amely meghatározta belső viszonyaikat.

A zsidó talajon felnevelkedett közösség kiszakadt a társadalomból, mert nem tudták tisztaságról vallott nézeteiket összeegyeztetni a kor közerkölcsével. A megszentelt áldozatokat, a bűnös papságot nem tudták elfogadni, ezért váltak külön, és az áldozatokat igyekeztek saját tisztaságukkal helyettesíteni. Magukat a bűnös idők igazi és helyes áldozatának tartották. Cselekedeteik mögött kultikus gyökereket fedezünk fel. A templomtól távol kerestek és találtak alternatívákat az áldozatbemutatásra. Nézetük szerint az imádság helyettesítette a templomi áldozatot, melyre legfőbb bizonyíték a nagyszámban fennmaradt ima-kézirat. Az imák, az ajkak áldozatai, valós áldozatként funkcionáltak; a liturgikus keretben és jellemzőkkel. A liturgiájukat, istentiszteleteiket a szentek közösségében élték meg, az angyalok társaságában. Ezt bizonyítják a bemutatott leírások is.

Ez tehát a Közösség életének, szokásainak, liturgiai hagyományainak rövid bemutatása, amely alapján megállapítható, hogy a zsidóság köréből formailag kiszakadt közösség tovább folytatta azokat a hagyományokat, amelyekben nevelkedett, de ezt az adott körülmények között, Isten törvényeit, rendelkezéseit figyelembe véve tette. Szokásaik a templomtól távol élő csoport magatartását tükrözik, így a templom lerombolása után kialakult rabbinikus tradíció előfutárainak is tekinthetők.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Pallas Nagylexikona*. X. kötet, Budapest 1895.
- Adorjáni Zoltán: *A terapeuták kontemplatív kegyessége*. Az Erdélyi Református Egyházkerület kiadványa, Kolozsvár 2007.
- Arnold, Russel C.D.: *The Social Role of Liturgy in the Religion of the Qumran Community*. Brill, Leiden-Boston 2006.
- Baumgarten, Joseph M.: Sacrifice and Worship among the Jewish Sectarians of the Dead Sea (Qumrán) Scrolls. In: *The Harvard Theological Review*. Vol. 46, No. 3, (Jul., 1953) 141–159.
- Bibliai atlasz. Kortörténeti bevezetéssel*. Kiadja a Református Sajtóosztály, Budapest 1972.
- Bolyki János: *Jézus asztalközösségei*. Budapest 1993.
- Burrows, Millar: *A holttengeri tekercek*. Budapest 1961.
- Deuterokanonikus bibliai könyvek a Septuaginta alapján*. Kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest 1988.
- Falk, Daniel K.: Qumran Prayer Texts and the Temple. In: Falk, Daniel K.; Martinez, F. Garcia; Schuller, Eileen M. (szerk.): *Sapiential, Liturgical and Poetical Texts from Qumran*. Brill, Leiden-Boston-Köln 2000, 106–126.
- Dr. Fekete Károly: *Liturgiátörténeti vázlatok*. Egyetemi jegyzet, Kézirat, 2009.
- Fröhlich Ida: *A qumráni szövegek magyarul*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész tudományi Kar Szent István Társulat, Piliscsaba-Budapest 2000.
- Fröhlich Ida: Tisztaság és szentség Qumránban a narratív szövegek szerint. In: Benyik György (szerk.): *Qumrán és az Újszövetség. Szegedi Bibliikus konferencia 1999*. Jatepress, Szeged 2001, 89–102.
- Glickler Chazon, Esther: Prayers from Qumran and Their Historical Implications. In: *Dead Sea Discoveries*. Vol. 1, No. 3, (Nov. 1994) 265–284.
- Gnilka, Joachim: Az esszénusok szent étkezései. In: Benyik György (szerk.): *Qumrán és az Újszövetség. Szegedi Bibliikus konferencia 1999*. Jatepress, Szeged 2001, 37–47.
- Görgey Etelka: Biblia és liturgia. In: Xeravits Géza (szerk.): *A liturgiáról ökumenikus megközelítésben*. Pápai Református Teológiai Akadémia-Pápa, L'Harmattan, Budapest 2007, 1–10.
- Györkössy Alajos, Kapitánffy István, Tegye Imre (szerk.): *Ógörög-magyar szótár*. Budapest 1990.

I. D. Amuszin: *A Holt-tengeri tekercsek és a qumráni közösség*. Gondolat Kiadó, Budapest 1986.

Josephus Flavius: *A zsidó háború*. Talentum Kiadó, s.l. 1999.

Komoróczy Géza: *Kiáltó szó a pusztában. A holt-tengeri tekercsek*. Osiris Kiadó, Budapest 1998.

Pásztor János: *Liturgika. A magyar református istentisztelet múltja, jelene és jövője a Szentírás világosságában*. Komárom 2005.

Sarason, Richard S.: The “Intersections” of Qumran and Rabbinic Judaism: The Case of Prayer Texts and Liturgies. In: *Dead Sea Discoveries*, Vol. 8, No. 2, Qumran and Rabbinic Judaism (2001) 169-181.

Schürer, Emil: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C.-A.D. 135)*. Vol II., Edinburgh 1986.

Dr. Tóth Kálmán: A holt-tengeri kéziratok kommentárjai. In Dr. Tóth Kálmán: *Teológiai írásmagyarázat. Válogatott tanulmányok*. Budapest 1992, 41-61.

VanderKam, James C.: *The Dead Sea Scrolls Today*. William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, Michigan 1994.

Vermes Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*. Osiris Kiadó, Budapest 2005.

Vermes Géza: *Jézus és a judaizmus világa*. Osiris Kiadó, Budapest 1997.

Xeravits Géza: A holt-tengeri tekercsek. In: *Vigilia* 60 (1995) 650-61.

Xeravits Géza: *A qumráni közösség szentírásértelmezése. Folyamatos pešerek*. Pápai Református Teológiai Akadémia, s.l. 2001.

Xeravits Géza: *Könyvtár a pusztában. Bevezetés a holt-tengeri tekercsek nem bibliai irodalmába*. Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa L-Harmattan, Budapest 2008.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	1
A qumráni közösség.....	3
A qumráni kéziratok felfedezése.....	3
A qumráni közösség azonosítása.....	5
Kik voltak Qumrán lakói?.....	5
Kik voltak az esszénusok?.....	6
Az esszénusok szokásvilága.....	6
A közösségbe való felvétel.....	8
Az esszénusok mindennapjai.....	9
Szokások, elvek.....	10
Tanításuk.....	10
A Közösség a qumráni kéziratok alapján.....	11
A közösség kialakulása.....	11
A Közösség szabályai.....	13
A Közösség vallási eszméi.....	14
A Közösség liturgikus szokásvilága.....	17
Istentisztelet a Biblia alapján.....	17
Áldozatok.....	17
Ünnepek.....	18
A zsinagógai istentisztelet.....	19
A Közösség istentiszteleti szokásai.....	20
Áldozatok.....	20
Étkezési tisztaság.....	22
Belépés.....	22
Ünnepek.....	23
Papság.....	23
Az ajkak áldozata, variáció a templomi áldozatokra.....	24
Összegzés.....	27
Felhasznált irodalom.....	28
Tartalomjegyzék.....	30